

Az ókortudomány számadása

A közelmúltban jelent meg — sajnálatosan nagy késéssel — *A magyar ókortudomány bibliográfiája 1951—1975* című kiadvány. A bibliográfia mindig számadás, akár egyetlen szerző munkásságát, akár egy széles tudományterület eredményeit öleli fel. Jelen kötet egy roppant fontos korszak tudományos kutató és ismeretterjesztő munkájáról, műfordítói tevékenységéről ad képet: a 2. világháborút, a felszabadulást követő évek nehézségei után kibontakozó alkotómunka első negyedszázadának termését méri fel. A meglepően nagy — közel ezer oldal — terjedelmű, 12 651 tételt felsorakoztató kötet 5 fejezetre, ezen belül mintegy 40 pontra és további alpontokra tagolva regisztrálja módszeresen anyagát, a térben és időben tág értelemben vett óorkutatás és klasszikus tanulmányok területét, felölelve a Távols-Kelet ókorát, kitekintéssel az antikvitás továbbélésének kutatására, a középkori görög és latin írásbeliségre s a humanizmusra.

E negyedszázad ókortudományi kutatásaira alapvetően jellemző a történeti szemlélet meghatározó érvényesülése, a periférikus és steril témák felől a lényeges kérdések, így az ókori gazdaság és társadalom problémái felé fordulás. Elmondhatjuk, hogy tudományunk, amelyet régebben szokás volt — igaz, alapos túlzással és indokolatlan általánosítással — a 'Wissenschaft des Nicht-Wissenswerten' címkével ellátni, immár valóban társadalmi tudatformáló tényezővé vált. Ebben része volt annak a körülménynek, hogy a középiskolai latin s főleg görög nyelvi oktatás és az egyetem klasszika-filológiai képzés fokozatos háttérbe szorulása ellenére gyarapodott a szakma kutatógárdája: a régi mezőny mellé ezekben az évtizedekben a kutatók új nemzedékei nőttek fel. (Félő azonban, hogy az öröndetes fellendülés csak átmeneti jellegűvé válik, hacsak nem történik hamarosan kedvező fordulat az említett területeken.)

A hatalmas anyagnak alább csak néhány karakterisztikus részével, lényeges teljesítményével tudunk foglalkozni. Így mindjárt a tudománytörténeti rész (37—59. l.) kapcsán azt emelnénk ki, hogy a közölt tételek tanúsága szerint szakembereink mind nagyobb mértékben kapcsolódhattak be a tudomány nemzetközi vérkeringésébe; utalhatunk itt a tudományos konferenciákon való részvételekre, szereplésre, a külföldi kiadványokban való publikálásra, s magára arra a tényre, hogy az idegen nyelven való hazai publikálás lehetősége — minden alkalmi zökkenő ellenére — a korábbiakhoz képest jelentős mértékben felvirágzott.

S most nézzük közelebbről a főbb tudományterületeket!

Impozáns az ókori Kelet kutatásának hatalmas terjedelme (73—225. l.). Ez nem is meglepő, hiszen a magyar orientalisztika mindig is az óorkutatásunk egyik legerősebb területe volt, amely már régebben nemzetközi elismerést szerzett. Öröndetes ugyanakkor, hogy a hagyományosan preferált tudományágak — mint az egyiptológia, asszirológia, hebraisztika, iranisztika — mellett egy sor korábban háttérben álló terület (például Mitanni, Ugarot, Elám stb.) kutatása is jelentősebb szerephez jutott.

A leggazdagabb, s nyilván az olvasók széles táborának szívéhez is legközelebb álló rész az, amely az antik klasszikusok műveivel kapcsolatos anyagot ismerteti (237—520. l.). Az anyag jelentős részben fordításokat regisztrál. Ez egyfelől jelzi azt a sajnálatos tény, hogy a klasszikus nyelvek oktatásának háttérbe szorítása, következképpen ismeretének csökkenése miatt egyre töb-

ben csak fordítások révén tudnak közeledni a görög és római irodalom alkotásaihoz; mutatja viszont a gyarapodás azt is, hogy kutatóink, műfordítóink vállalták az igények megnövekedéséből eredő feladatokat és jelentős eredményeket értek el. Az anyag körének bővülését jellemzi két számadat: az előző negyedszázad természetét feldolgozó Borzsák-féle bibliográfia kereken 210 szerzöt, a mostani kereken 430-at regisztrál. (Elfogadható a főszerkesztő, Ritoók Zsigmond álláspontja, hogy számon tartja az egyes fordítások, szemelvények összes elérhető közlését, hiszen nagyon is esetleges, hogy az olvasónak éppen melyik kötet áll rendelkezésére; az viszont kétségtelen, hogy így bizonyos aránytalanságok jönnek létre; erről majd alább!) — Lényegesebb azonban a számszerű növekedésnél a tematikus szempont alakulása, amit hadd szemléltessék két példával a bevezetőben említett gazdaság- és társadalomtörténeti irányultság összefüggésében. Appianus Borzsáknál egyetlen adattal szerepelt, Ritoóknál 23-mal, köztük a római polgárháborúkról írott mű kétnyelvű kiadásának két kötete. A rabszolgatartó gazdálkodás megismerése tekintetében elsőrendű forrás Cato, Varro és Columella műve: ezek iránt az előző negyedszázadban semmiféle érdeklődés nem mutatkozott — a mostaniban 27 tétel mutatja az érdeklődés irányának megváltozását, ami egyebek között Cato és Varro mezőgazdasági munkájának kétnyelvű kiadását is magával hozta.

Igen szép eredményeket tarthat számon a felírtan termésének a feldolgozása (520—555. l.); azonban ebben a részben — lényegében az epigráfiai kiadványok sokrétűsége miatt — még a többé-kevésbé hozzáértő szakember számára sem könnyű az eligazodás, áttekintés.

Gyökeres fordulat figyelhető meg — magától értetődően — a vallástörténet témakörében (641—663. l.), ahol a korábban nemegyszer apologizáló fejtegetéseket a kritikusan megalapozott történeti elemzések, illetve bizonyos valáskritikai tendenciák váltották fel. Tagadhatatlan azonban, hogy az utóbbi területen nem egy olyan dilettáns próbálkozást regisztrálhatott a bibliográfia, amelyeknél a szerzők szándéka és tudományos felkészültsége nem állt megfelelő arányban.

Pregnánsan mutatkozik meg a korszakváltás a tematika, szemlélet, módszer és célkitűzések tekintetében az ókori történelem gazdag kutatási eredményeinek számbavételekor (685—730. l.). Erre a fejezetre nyilván nem elmarasztalólag vonatkozik, amit a Bevezetés (12. l.) elsősorban a meglepően sovány irodalomkutatással (663—672. l.) kapcsolatban joggal kifogásol, ez: „a vizsgálatok túlnyomórészt történeti jellege”. Kétségtelen: a fejlődés általában sem, s egyes diszciplínák területén különösen nem volt töretlen és egyenes vonalú; olykor kedvezőtlenül befolyásolták kultúrpolitikánk vargabetűi, s a tudományon kívüli tényezők is hol ösztönzően, hol gátlólag, bénítóan hatottak. Történelmünknek a bibliográfia által felölelt negyedszázadáról is sajátosan jellemző képet fest egy ilyen nagyszabású összefoglalás.

Bibliográfiánk tanúsága szerint a kisétszámú szegedi kutatógárda derekasan kivette részét az ókortudományi kutatómunkából: nagyszámú magyar és idegen nyelvű tanulmány, kongresszusi előadás, fordítás került ki tolluk alól; az *Acta Antiqua et Arhaeologica*-sorozat kötetein kívül több mint 30 önálló kiadványnak voltak szerzői, társszerzői. Kiemelkedők a fiatalon elhunyt Horváth István Károly kutatásai a római költészet területén, valamint gazdag műfordítói munkássága, Maróti Egonnak az antik mezőgazdasággal és rabszolgafelkelésekkel foglalkozó munkái, Szádeczky-Kardoss Samunak a szegedi táj és a népvándorlaskor népei történetét tárgyaló írásai.

Érthető talán, hogy egy fontos korszak összefoglaló bibliográfiájában először is azt keresi az olvasó (=használó!), hogy milyen tudományos fejlődést tükröz. Ami e tükrözés módját, azaz magának a bibliográfiának az értékét illeti: egyetlen kifogásunk van, de ez elvi kérdésnek is tekinthető: vajon csak az-e a feladata a bibliográfiának, hogy mechanikusan reprodukálja egy könyv címlapjának adatait, vagy pedig ezen túl is igyekezzék kellő tájékoztatást adni az olvasónak? Gondolok például az akadémiai kétnyelvű sorozat kötetinek bevezető és kísérő tanulmányaira, amelyek következetesen cím nélkül szerepelnek. A bevezetések esetén kézenfekvő a gondolat, hogy ezekben a műről és szerzőjéről lehet szó; de miről szól a kísérő tanulmány — olykor nem is egy? Ennek mindenképpen helyet kellett volna szorítani, ha már a fordítások esetén olyan bőkezűen bántak a terjedelemmel, hogy a néhány soros verses vagy prózai szemelvényeket is a különböző kötetekben szereplő címükkel együtt tüntették fel. — Amiként irodalmi művek esetében, úgy tudományos, tudományos ismeretterjesztő munkák esetében sem közömbös a fogadtatásuk, a megjelenésüket követő érdeklődés. Ennek egyik legfőbb fokmérője a róluk írt ismertetések, méltatások, akár bírálatok sora. Ezért nem helyeselhető az a szerkesztői következetlenség, hogy azonos sorozatban megjelent, hasonló jellegű munkák közül egyesek után feltüntetik a rájuk vonatkozó recenziókat, másoknál viszont mellőzik. Hasonlóan furcsa, s aligha indokolható az is, hogy például az Antik Tanulmányok Vita rovatában napvilágot látott közlemények hol a folyóiratban olvasható saját címükkel szerepelnek, hol anélkül, csak a bírált mű adataival, mint a Könyvszemle rovat rövid recenziói.

Utóbbi észrevételeink nem csorbítják a hatalmas vállalkozás érdemeit: az új bibliográfia hasznosan fogja szolgálni az ókor máig ható kulturális értékei iránt megnyilvánuló széles körű érdeklődés ébrentartását és megszilárdítását. (*Akadémiai*)

MARÓTI EGON

Petrus Ransanus: A magyarok történetének rövid foglalata

Bár valószínű, hogy a Hunyadi Mátyás udvarában megfordult olasz származású humanista történétírók közül Petrus Ransanus (Pietro Ransano; 1428—1492) neve sokak számára ismert, mégis úgy tűnik: munkásságáról már nemigen mondhatjuk el ugyanezt. Nem is csoda, hiszen a latin nyelvismeret háttérbe szorulásával csak kevesek számára adatott meg manapság az a lehetőség, hogy Ransanusnak a magyarok történetéről írt munkáját tanulmányozhassák. Az Európa Könyvkiadó jóvoltából azonban most már a szélesebb olvasóközönség számára is hozzáférhető Blazovich László és Sz. Galántai Erzsébet magyar fordításában az *Epithoma rerum Hungararum* (A magyarok történetének rövid foglalata), amely az első kísérlet históriánk humanista szellemű feldolgozására. Munkájának jelentősége ellenére is úgy tűnik azonban, hogy kissé mostohán bánt vele az utókor, hiszen kortársainak, a vándorhumanista Galeotto Marzió-